

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדר הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת וישב תשע"ז

נס פך השמן - נס בפנימיות

מאד¹, מה שהייה את אחד הגורמים לתופעת ההתינונות בעם ישראל. שורש הענין נעוץ כבר בתחילת תקופת בית שני. הנביא מלאכי מוכיח את ישראל בתחילת בית שני על זלזול במראה ובצורת הקרבנות שהם מביאים למקדש: "וכי תגשון עור לזבח אין רע? וכי תגישו פסח וחלה אין רע? והקריבהו נא לפתחך! הריצך או הריצא פניך?!" (מלאכי א, ח). לפתחה הפרסי לא היית מעז להביא מתנה כזו, שהרי היה כורת את ראשך או תולה אותך על עץ! ואם כן, מדוע לקב"ה אינכם נמנעים מלהביא קרבנות כאלו? - התשובה היא, מפני שאינכם מעריכים מספיק את עבודת הקרבנות²! "מגוישים על מזבחי לְהִסּוּ מִגְּאֹל... בְּאֶמְרֵיכֶם שְׁלַחַן ה' נִבְזָה הוּא" (שם, ז). זה, כנראה, היה אחד הגורמים לתופעת ההתינונות, שהתפתחה והופיעה שנים רבות אחר כך. מפני שהיו אנשים שהפשו ערכים של יופי והדר, וכיון שלא מצאו אותם בעבודת המקדש - נמשכו אל תרבות יון, ששם ערכים אלו מודגשים מאד. אם היינו מתנהגים אחרת בתחילת בית שני ביחס לעבודת המקדש, אולי לא היו באים עלינו כל הצרות שהיו לנו עם היוונים. על כל פנים, לא באותה עוצמה כפי שהיו.

אולי בגלל זה, לאחר שעשה לנו הקב"ה ניסים וגבורה יד ישראל על היוונים, תיקנו חז"ל במצות נר חנוכה מדרגה של "מהדרין", ומדרגה נוספת של "מהדרין מן המהדרין" (שבת כא, ב). במצוות אחרות לא שמענו כזאת ולא ראינו כאלה, שיתקנו מדרגה על גבי מדרגה בהידור המצוה. רק במצוות הדלקת נר חנוכה תקנו כן^{3,4}. חוץ מזה, בכל מצוה אחרת, החיוב להוסיף ממון כדי להדר במצוה, הוא רק עד שליש במצוה, ולא יותר (ב"ק ט, ב). למשל, אם אפשר להשיג אתרוג כשר בעשרים שקל, ויש אתרוג יפה ממנו שעולה יותר - צריך להוציא עד שליש יותר בשביל הידור מצוה, אך לא יותר מזה (עי' פרטי הדינים בזה בשו"ע או"ח סי' תרנ"ו). והנה כאן, ההידור במצוה הוא הרבה יותר משליש! את עיקר המצוה אפשר לקיים בשמונה נרות (נר לכל יום), ואילו ההידור הוא בשלשים וששה נרות, בגלל שמוסיף והולך כבית הלל, או פוחת והולך כבית שמאי. שלשים וששה נרות ביחס לשמונה נרות הם הרבה יותר משליש! למה הדגישו חז"ל כל כך את ענין ההידור במצוה זו, עד שתקנו "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין"? וגם שיהיה ההידור הרבה יותר משליש? - כנראה, מפני שמה שהביא לשעבוד יון

יפוי הגוף - האם מותר לגברים?

"וַיַּעֲזֹב כָּל אֲשֶׁר לוֹ בְּיַד יוֹסֵף, וְלֹא יָדַע אֶתוֹ מֵאוּמָה פִּי אִם הִלָּחֵם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל, וַיְהִי יוֹסֵף יָפֵה תָאֵר וַיְפַה מְרֹאָה" (בראשית לט, ו). מביא רש"י מחז"ל: "כיון שראה עצמו מושל, התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו. אמר הקב"ה: אביך מתאבל, ואתה מסלסל בשערך"?! - אמנם לא ראית את אביך מתאבל, אבל יכול אתה לתאר לעצמך עד כמה הוא מתאבל עליך. וא"כ איך זה מתאים שתסלסל בשערך בזמן שאביך מתאבל עליך? לכן, כעונש על כך, "אני מגרה בך את הדוב. מיד, ותשא אֶשֶׁת אֲדֹנָיו אֶת עֵינֶיהָ אֶל יוֹסֵף וגו'" - בא על יוסף כל הסיפור עם אשת פוטיפר, מחמת התעסקותו ביפוי גופו.

יפוי הגוף הוא באמת ענין שמתאים יותר לאשה, אך גם אצל איש הענין אינו מופקע. יש הרי מחלוקת בחז"ל. יש שאמרו שאסור לאיש להתיפות, משום "לא ילפש גִּבּוֹר שְׁמֵלַת אִשָּׁה" (דברים כב, ה), שכיון שדרך הנשים ליפות עצמן אסור לגבר לעשות כן, אך לעומת זאת יש מן החכמים שאמרו שכבוד הבורא הוא שהאדם יהיה נקי מסודר ונאה, "כי בצלם אלהים עשה את האדם", ועוד, שהרואה בריות נאות אומר "ברוך שככה לו בעולמו" (ברכות נח, ב ורש"י שם), ויש בזה כבוד שמים.

ובמדרש מובא על הלל הזקן, "שבשעה שהיה נפטר מתלמידיו, היה מהלך והולך עמם. אמרו לו תלמידיו: רבי, להיכן אתה הולך? אמר להם: לעשות מצוה. אמרו לו: וכי מה מצוה זו? אמר להם: לרחוץ בבית המרחץ. אמרו לו: וכי זו מצוה היא? אמר להם: הן! ומה אם איקונין של מלכים שמעמידים אותו בבתי טרטיאות ובבתי קרקסיות, מי שנתמנה עליהם הוא מורקן ושוטפן... אני שנבראתי בצלם ובדמות, דכתיב כי בצלם אלהים עשה את האדם, על אחת כמה וכמה!" (ויק"ר לד, ג)

אך כמובן, גם מי שהתיר, לא התיר אלא התקשטות מעטה, כמנהג האנשים, ולא כמנהג הנשים; וגם זה - רק כשהשעה ראויה ומתאימה לכך. ולכן, אצל יוסף, חז"ל באים בטענה: אביך מתאבל עליך, קורע את בגדיו, אז איך יתכן שבמקביל לכך תתעסק לך ביפוי הגוף? אבל באופן כללי יש דעה בחז"ל, שגם האנשים צריכים להיות נאים למראה, כדי לכבד את צלם אלקים שבהם.

שרשי ההתינונות - בתחילת בית שני

אצל היוונים היה היופי החיצוני ערך מיוחד ומודגש

נעשית מזהב, יש בה גם גביעים כפתורים ופרחים, מה שאין כן מנורה שאינה מזהב, אין עושים בה גביעים כפתורים ופרחים (רמב"ם הלכ' בית הבחירה פ"ג הל' ב-ד). [ולכן נראה לענ"ד, שאם היה הציבור עני, ואין להם זהב מספיק גם לשולחן גם למזבח הקטורת וגם למנורה - ובשלשתם הדין הוא שאפשר לעשותם ממתכות אחרות, ולא רק מזהב (רמב"ם שם פ"א הי"ח-י"ט) - אזי המנורה קודמת לשולחן ולמזבח; כיון שבמנורה חסרון הזהב גורם להפסיד גם דינים אחרים, שאין עושין בה גביעים כפתורים ופרחים, ועל כן יש להקדים ולהשתמש בזהב עבור המנורה]. מדוע א"כ לא עשה ה' נס, להמציא לישראל גם מנורת זהב, כדי שתתקיים המצוה בתכלית השלמות?⁸

חושבני שהתירוץ לזה הוא, שהקב"ה רצה ללמד כאן יסוד חשוב. והוא, שאמנם צריך להדר במצוות, וחלק מן ההידור במצוה הוא גם ביופי החיצוני, ואי ההקפדה על כך היא שגרמה לתופעת ההתיינות ולשעבוד יו"ן, אבל אף על פי כן, ההידור הפנימי - דהיינו: היחס הנפשי אל המצוה - חשוב יותר מן ההידור החיצוני! היונים הרי פיתחו והדגישו מאד את ענין החכמה - "חכמה יונית" - אך כבר אמר רבי יהודה הלוי ז"ל על חכמה זו, ש"אין בה פרי כי אם פרחים". יש בה יופי חיצוני, אבל פרי - שאדם יתפך להיות אדם טוב יותר ע"י חכמה זו - זה אין בחכמת יו"ן. עם כל החכמה המפותחת, התרבות היוונית העריצה בעיקר את היופי החיצוני, לא את המעשים הטובים, שזהו היופי הפנימי. החכמה נשארה אצל היונים ענין חיצוני, שאין לו שום השפעה על פנימיות האדם.⁹

והנה, את היופי והידור החיצוניים - מסמל הזהב שבמנורה, שהוא גלוי ונראָה לעין פל. לעומת זאת, את היופי וההידור הפנימיים - מסמלת טהרת השמן, שבה אי אפשר להבחין בעיני בשר. גם במיקרוסקופ המשוכלל ביותר לא ניתן להבחין בין שמן טהור לשמן טמא. רק בכח חכמת התורה ניתן להבחין ביניהם. כי טהרה היא פנימיות, לא חיצונית. לכן לא עשה ה' נס במנורה, לשלוח לישראל מנורת זהב, כדי לרמוז לדבר הזה, שהפנימיות חשובה יותר מן החיצונית, ועד כמה שה' רוצה את ההידור החיצוני במצוות, הוא רוצה קודם כל את ההידור הפנימי, שהוא היחס המכובד למצוה. למרות שצריך להדר במצוות, כפי שמוכיח מלאכי את ישראל, בכל זאת הדגש צריך להיות על הפנימיות, יותר מאשר על החיצונית.

לכן, גם חז"ל, כשתיקנו לנו מהדרין מן המהדרין, תקנו הידור רק בדברים רוחניים - אם להדליק נר איש וביתו, או נר לכל אחד ואחד, או כנגד ימים הנכנסים או כנגד ימים היוצאים, שכל אלו הם הידורים באיכות ההודאה על הנס, אבל לא תקנו לנו שצריך להדליק במנורה של חרס, והמהדרין ידליקו במנורה של כסף,

ולגזרות אנטיוכוס, הוא מה שלא השתדלו להדר במצוות. "וכי תגשון עור לזפת - אין רע! וכי תגישו פסח וחלה אין רע!" ממילא, תשובת המשקל והתיקון לעון זה הוא, להיות "מהדרין מן המהדרין". להחזיר בחזרה את יחס הכבוד לעבודת ה'⁵. ואכן, ברוך ה', אין כמעט יהודי שלא משתדל לקיים את מצות נר חנוכה במדרגה זו של "מהדרין מן המהדרין".

למה תיקנו חז"ל הידור בנרות, ולא תיקנו גם

במנורה?

והנה, אם כל כך חשוב ההידור במצנת נר חנוכה, יש לשאול - למה לא תקנו בה הידור נוסף, לא רק במספר הנרות, אלא גם בכלי? למשל, שמעיקר הדין יצאו במנורת חרס, והמהדרין ידליקו במנורת מתכת, והמהדרין מן המהדרין ידליקו במנורת זהב (כעין המנורה שהיתה במקדש). למה לא תיקנו כך? אמנם נכון שגם במנורה יש מקום להדר שתהיה נאה, וכן בסוג השמן יש מקום להדר שיהיה מהודר, אבל הידור זה הוא רק מצד החיוב הרגיל של הידור מצוה שקיים בכל התורה כולה, שחיובו הוא עד שליש במצוה ולא יותר. לא תיקנו בזה תקנת הידור מיוחדת כמו שתיקנו במספר הנרות. מדוע?

חושבני שהתשובה לזה היא, מפני שכך היה גם בנס עצמו. הרי שני דברים היו חסרים לחשמונאים לקיום מצות הדלקת המנורה במקדש כהלכתה: שמן טהור, ומנורה⁶. והנה, לגבי השמן - נעשה להם נס. למרות שיש סוברים שאם לא היו מוצאים שמן טהור היו יכולים להדליק בשמן טמא, כי טומאה דחוייה בציבור⁷, אך למעשה נעשה להם נס, שפָּפָה השמן שמצאו, "לא היה בו אלא להדליק יום אחד, ונעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים" (שבת כ"א, ב). אלא שזה רק לגבי השמן. לעומת זאת, במנורה - לא נעשה להם נס, ונאלצו להדליק במנורה העשויה משפודים של ברזל מחופים בַּבְּעֵץ (בְּדִיל). רק אחר כך, כשהעשירו, עשאו של כסף, וכשחזרו והעשירו עשאו של זהב (ע"ז ש"ס). לכן במספר הנרות תקנו חז"ל תקנה מיוחדת של הידור, כנגד נס השמן שדלק שמונה ימים, ובכלי לא תקנו תקנה מיוחדת של הידור, כי במנורה לא נעשה שום נס.

למה עשה ה' נס בשמן, ולא במנורה?

אלא שצריך להבין: למה באמת לא עשה הקב"ה נס לישראל גם במנורה? היד ה' תקצר לשלוח להם מנורת זהב? ! אם ה' כבר רוצה שיקיימו את המצוה עם כל ההדורים, ושולח לשם כך שמן טהור ועושה נס שידלק שמונה ימים, למה לא שלח גם מנורת זהב, כדי שתתקיים מצות הדלקת המנורה ביופי ובהדר?

ולא הגדיל הקושיא, הרי עשיית המנורה מזהב אינה רק ענין של יופי, אלא ענין בעל השלכות הלכתיות. כשמנורה

יהי רצון שנזכה בעזרת ה' לאור המנורה, לאורו של בית המקדש - שתהיה לנו שוב חנוכת הבית כמו שהיתה בימי החשמונאים - לאורו של בית דוד ולאור של סנהדרין גדולה, במהרה בימינו, אמן.

והמהדרין מן המהדרין ידליקו במנורה של זהב. אמנם מצד הדין הרגיל של הידור מצוה ודאי יש מקום להדר גם בזה, [למרות שאין בזה חיוב, שהרי החיוב להוסיף ממון כדי להדר את המצוה הוא רק עד שליש במצוה ולא יותר, וכנ"ל, והרי ההפרש במחיר בין כסף לזהב הוא הרבה יותר משליש], אבל מצד תקנת ההידור המיוחדת למצות נר חנוכה [שהיא גם ביותר משליש, כפי שהזכרנו לעיל] - לא תקנו להדר בזה.

השיחה נערכה לפי שטחיות הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון יש לתלות בעורך בלבד.

1. וגם עצם השם "נֵר", בהיפוך סדר האותיות, הוא "נוי", לשון יופי (של"ה מסכת תענית פרק "תורה אור" אות פ"ט). ונרמז קצת גם בתורה: "יַפֶּת אֱלֹקִים לְיַפֶּת, וַיִּשְׁפֹּן בְּאֶהְלֵי שָׁם - יַפֶּתוֹ שֶׁל יַפֶּת יָהָא בִּאֵהְלֵי שָׁם" (מגילה ט, ב). "יפיתו של יפת" הוא לשון יון, "שלשונו יפה משל כל בני יפת" (רש"י שם). ומטעם זה התירו לכתוב את ספרי הקודש בלשון יונית (גמ' שם, ומשנה שם ח, ב). [וכבר נשתקע לשון יוני מן העולם, ונשתבש ואבד, לפיכך אין כותבין היום את ספרי הקודש אלא בלשון אשורית (רמב"ם הלכ' תפילין פ"א הי"ט)].
2. גם הַשְּׁחָתָה ברית הלוי - שהנביא מלאכי בא עליה בטענה אל הכהנים, "שִׁחַתְתֶּם בְּרִית הַלְוִי" (מלאכי ב, ח), ודרשו חז"ל שהכונה היא לכהן או לוי המסייעים בבית הגרנות (בכורות כו, ב) - נובעת מזלזול בעבודה. כי כהן או לוי המסייעים בבית הגרנות, מראים בזה כאילו עבודת המקדש איננה סיבה מספקת לקבלת המתנות, וכאילו צריכים הכהן או הלוי לעשות עוד איזה דבר עבור הישראל, כדי לקבל את מתנותיהם בזכות ולא בחסד. וא"כ התנהגות כזו גורמת לזלזול והשחתת כבוד עבודת המקדש, כאילו עבודת המקדש אינה שווה את המעשר (ע"פ שיחת הרב שליט"א לפרשת קרח תשע"ב).
3. אמנם גם במצוות אחרות, חוץ ממה שמצינו הידור של נוי - "סוכה נאה, לולב נאה, שופר נאה" וכד' (שבת קלג, ב) - מצינו גם הידור שאינו משום "נוי", אלא הידור במדרגת קיום המצוה, כגון: הידור בציצין שאינן מעכבין את המילה, וכן שיתקע בשופר של איל (להזכיר זכות עקרת יצחק), אע"ג שיוצא גם בשופר אחר, וכן מצינו הידור באיזה מרור לצאת (עי' שו"ע או"ח סי' תע"ג ס"ה) אע"ג דאיכא חמשה מינים שהם כשרים למרור - הנה בכל ההידורים הללו, הוא לא רק הידור, אלא גם קצת חיוב, דחובה על כל אדם לקיים המצוה באופן המהודר - למול גם ציצין שאינן מעכבים, ולחזור אחר המרור המהודר יותר, ולתקוע בשופר של איל. והיינו, דאין זה רק הידור, אלא גם חיוב, אלא שטעם החיוב הוא משום הידור. משא"כ בנר חנוכה, אין שום חיוב להדר במדרגת "מהדרין" ו"מהדרין מן המהדרין", ורשאי לכתחילה לקיים המצוה באופן של "נר איש וביתו". והידור כזה במעלת המצוה, שאין בו חיוב כלל, רק הידור - לא מצינו בשום מצוה שיתקנו חז"ל גדר כזה.
4. לגבי מדרגת "מהדרין" יש להעיר, שלא ברור שיש כאן מדרגה מיוחדת של הידור שאינו קיים בשאר המצוות. דהנה כבר הקשה הפנ"י (שבת כא, ב), מה נשתנתה מצוה זו משאר מצוות, שבשאר מצוות אמרי' "מצוה בו יותר מבשלוחו", וכאן תקנו לכתחילה שיצאו כל בני הבית בנר אחד. ותיירן, "דשאני הכא, שאין הכא עיקר המצוה אלא בסמוך לרה"ר שהוא משום פרסומי ניסא, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית. ועדיין צריך עיון". עכ"ל. ומבואר מלשונו, שבאמת מצות נר חנוכה היא חובת גברא, ולא חובת הבית (כמזוזה), ומן הראוי היה שלא לצאת בהדלקת בעל הבית, אלא שכל אחד ידליק בפני עצמו, משום "מצוה בו יותר מבשלוחו"; אך כיון שעיקר מצוה זו הוא פרסום הנס, משום כך הטילו חובת מצוה זו כאילו היא חובת הבית. ונמצא לפ"ז, שמדרגת "מהדרין", שהיא "נר לכל אחד ואחד", אינה אלא האופן הפשוט שהיה צריך להיות, שידליק כל אחד בפני עצמו משום "מצוה בו יותר מבשלוחו", וזהו הידור שקיים באמת בכל המצוות - "מצוה בו יותר מבשלוחו" - ואין כאן הידור מיוחד במצות נר חנוכה. אלא שביאור יתכן רק לשיטת הרמ"א (או"ח סי' תרע"א ס"ב), שכל אחד מבני הבית מדליק בפני עצמו. אבל לשיטת הרמב"ם (פ"ד מהל' חנוכה ה"א) שבעה"ב הוא זה שמדליק נרות כמנין בני הבית, נמצא באמת שה"מהדרין" הוא הידור מיוחד במצות נר חנוכה, ואינו משום "מצוה בו יותר מבשלוחו".
5. ועי' הגה' רעק"א על השו"ע (או"ח סי' תרע"א סק"א) שכתב, שגם בעיקר המצוה דנר חנוכה (נר איש וביתו) איכא חומרא, שלא קיים בה הדין שלא לבזבז על המצוה יותר מחומש מנכסיו, וצריך להוציא עליה אף יותר מזה. [וחלק שם על הפמ"ג שכתב שגם על נר חנוכה אל יבזבו יותר מחומש]. אך כתב, דהטעם שהחמירו במצוה זו יותר, הוא משום פרסום הנס.
6. שכן היננים לא רק טמאו את השמנים, אלא גם נטלו את כל הכלים שהיו במקדש (עי' רש"י ע"ז מג, א ד"ה ומלכות בית חשמונאי).
7. עי' שו"ת חכם צבי (סי' פ"ז) ופני יהושע עמ"ס שבת (כא, ב סוף ד"ה מאי חנוכה).
8. ומכל מקום, קושיא זו היא רק לפי דעת הרמב"ם, שבדוקא אין עושיין גביעים כפתורים ופרחים במנורה שאינה של זהב (כן כתב בדעתו ה"משנה למלך" הלכ' בית הבחירה פ"ג ה"ד). אבל לדעת רש"י, גם במנורה של שאר מתכות רשאים לעשות גביעים כפתורים ופרחים, אלא שאין חו"ב לה לעשותם (עי' רש"י מנחות כח, א ד"ה אינה באה גביעין. וכן דקדק בדבריו ה"מנחת חינוך" מצוה צ"ח ס"ק ה').
9. עי' רמב"ן עה"ת (ויקרא טז, ח בסוף דבריו) שכתב, שאריסטו ותלמידיו היו גסי דעת ורשעים.